

KATARÍNA ČULÁKOVÁ

TEORETICKÁ VÝCHODISKA STUDIA MEZOLITICKÉHO OSÍDLENÍ VYSOKOMÝTSKA

Velká část materiálu datovaného do období mezolitu pochází v Čechách z povrchové prospekce. Spolehlivost takových pramenů, zvláště v případě kamenné štípané industrie, bývá mnohdy diskutována. Tento text se snaží nastínit celkový pohled na kolekci štípané industrie z regionu Vysokomýtska. Věnuje se především teoretickým východiskům studia kolekcí štípané industrie získaných povrchovým sběrem a jejich možnému přínosu k poznávání období mezolitu.

mezolit – štípaná industrie – povrchová prospekce – krajinné typy

Theoretical background to research into a Mesolithic settlement in the Vysoké Mýto Region.

The majority of Bohemian Mesolithic finds come from surface survey. The reliability of this source, especially in the case of lithic assemblages, has often been discussed. The objective of this paper is to outline the theoretical base for studies of lithic collections from surface survey, with particular reference to a case study from the Vysoké Mýto Region. The main issue discussed is how lithic collections from surface survey can contribute to the knowledge of Mesolithic settlement.

Mesolithic – chipped lithics – surface survey – landscape types

1. Úvod

Cílem textu je nastínit základní teoretická východiska studia souborů štípané industrie (ŠI)¹, které pocházejí z povrchové prospekce. Na příkladu regionu Vysokomýtska je nastíněn jeden z možných pohledů na problematiku zpracovávání souborů ŠI získaných metodou povrchového sběru. Materiál z povrchových sběrů – zvláště pokud se jedná o ŠI – je často vnímán jako méně hodnotný a obtížně

¹ V textu je tímto termínem myšlena kamenná štípaná industrie (*pierre taillée* ve smyslu *Tixier et al. 1995*), tedy kámen opracovaný člověkem, přičemž je využit konchoidální lom specifický pro určité kamenné suroviny.

interpretovatelný. Mnohé z tradičních archeologických otázek, jakými jsou např. struktura sídliště nebo chronologie, není možné pomocí těchto souborů řešit. Nicméně k řešení poměrně široké škály jiných otázek lze přispět i studiem těchto souborů. V případě ŠI z Vysokomýtska se jedná o otázky spojené s technologickými postupy a se vztahem člověka ke krajině. Tento text je pokusem prezentovat možnosti studia ŠI za pomoci některých, v českém prostředí méně využívaných konceptů.

Ke krajině v rámci této studie přistupuji jako k artefaktu, vycházejí z krajinné archeologie (Fowler 1977, 36). Ve studovaném regionu není možné jednoznačně určit využití jednotlivých lokalit, ale osídlení regionu v období mezolitu je nepochybné. Proto na tento region lze pohlížet jako na místo, které nějakým způsobem zrcadlí svět a mentalitu mezolitického člověka (Tilley 1994, 74).

Krajina je již pro období paleolitu někdy vnímána jako prostor pozměněný člověkem a studována jako artefakt, zvláště v anglofonní literatuře je tento přístup častý (Isaac 1981). Z českých mezolitických studií lze do vnímání krajiny jako celku svým způsobem zařadit různé predikční modely (např. Franzeová 2010), typologie osídlených poloh (např. Vencl ed. 2007, 145) a ojedinělý fenomenologický pohled na krajinu (Pauknerová 2012). V rámci tohoto textu se snažím předvést interpretaci využití regionu jako celku v minulosti a jeho proměny do současné podoby (srov. Fowler 1977, 64). V případě studovaného mezolitického osídlení je důležité především pochopení důvodů, proč lidé setrvali právě v tomto typu krajiny.

Archeologické vnímání krajiny se různí, budu pracovat s vymezením krajiny používaným ve vztahu k lovecko-sběračským společnostem. Z pohledu L. Binforda (1982) je pochopení pohybu člověka v krajině jedním ze způsobů, jak se může archeologie přiblížit svému ideálu, kterým je porozumět jednání minulých populací. Pro archeologii paleolitu je to jedna z mála možností. Vzhledem k vysoké mobilitě lovecko-sběračských populací se Binfordovo pojetí v určité míře promítá do všech studií, které se zabývají krajinnou archeologií paleolitických a mezolitických společností. Míra pohyblivosti se u různých lovecko-sběračských společností liší. Společnosti, které se nevěnují zemědělství, mohou být vysoce mobilní, ale také prakticky usedlé. Mobilita závisí především na zdrojích potravy a jejich využívání. V Čechách se předpokládá ve vztahu k přírodnímu prostředí mobilita spíše vyšší. Pro dobře prozkoumané oblasti mírného pásma bylo potřebné chovat se ke krajině hospodárně, protože jinak by hrozilo vyčerpání zdrojů obživy. Ve srovnání s obdobím paleolitu byla mobilita nižší, nicméně i přesto se jednalo o akční rádius v řádech stovek kilometrů (Svoboda ed. 2003, 96; Vencl ed. 2007, 125).

Mezolitická krajina je často viděna jako prostor skýtající širokou paletu činností. Její chápání je spojeno s představou skupin lidí putujících v rytmu ročních období a využívajících to, co jim příroda zrovna může nabídnout (Jochim 1998, 10; Svoboda ed. 2003, 47; Vencl ed. 2007, 129). I když z archeologické literatury místy zaznívají formulace o velké koncentraci lokalit nebo o hustě osídleném regionu, jen stěží si lze představit, že by tomu tak doopravdy bylo. Spíše si lze

mezolitickou krajinu představit jako pusty prostor, v němž se pohybují malé skupinky lidí (Rozoy 1995). Vzhledem k celkové době trvání mezolitu se ona hustota a velká koncentrace týká možná archeologických lokalit, ale jistě ne tehdejšího osídlení (Vencl 1991a). Je možné předpokládat, že se na některá místa vrátila i tatáž skupina lidí, zvláště se to týká výraznějších bodů v krajině (pro Čechy např. jezero Švarcenberk; Šída et al. 2008). Relativní jistotu o tom, že se jedna a tatáž skupina vracela na to samé místo, lze nabýt v podstatě jen v případě velkých pohřebišť, kde se jednotlivé hroby navzájem respektují (Meiklejohn – Petersen – Babb 2009). Právě tyto příklady svědčí o vztahu ke konkrétnímu místu a pomáhají nám lépe pochopit vztah mezolitického člověka ke krajině. Lidé oblast, v níž se pohybovali, dobře znali, některé indicie nasvědčují, že v rámci ní i hospodařili (např. Welinder 1998). Právě mezolitický přístup ke krajině, tedy přístup moderního člověka k interglaciální krajině, byl tím, co pozvolna vedlo k usedlému způsobu života.

2. Teoretická východiska metodiky práce

Obvykle se soudí, že v případě materiálových studií jsou nejdůležitějším prostředkem jejich vyhodnocení metody statistické (Ellis 2000, 590). Statistické hodnocení početných souborů je nepochybně důležité, nicméně každá odborná práce nutně vychází a vzniká na pozadí teoretických konceptů daného oboru. V tomto příspěvku bych se chtěla zaměřit především na interpretační rovinu archeologického přístupu, ne tolik na statistické vyhodnocení materiálu. Svá východiska v rámci širokého pole archeologického bádání v hlavních rysech zhodnotím skrze dělení archeologických teorií podle I. Hoddera (1981, 2):

- 1) predepoziční a depoziční teorie;
- 2) postdepoziční teorie a teorie opětovného získání předmětu;
- 3) analytická teorie, zjištění struktury získaných dat a její následná analýza;
- 4) teorie interpretace.

Do první skupiny teorií spadá technologický přístup (Leroi-Gourhan 1971; Pelegrin 2002), využívaný při práci s materiálem. Vzhledem k charakteru studovaných souborů je zároveň studium jednotlivých artefaktů jediným bodem, který nám může něco říci o predepozičním stádiu. K otázce depozice byly veškeré informace získávány pouze z již dříve publikované literatury. Celkově lze k teoretickým východiskům první skupiny teorií uvést, že obecně pro období mezolitu čerpají poznatky z výzkumů etnoarcheologických (Grøn – Kuznetsov 2003; Svoboda et al. 2011) nebo z oblasti experimentální archeologie (Seetah 2011). Celkové pojetí toho, jak etnoarcheologie může přispět k archeologickému bádání, spočívá v kritickém zhodnocení shodných rysů vyskytujících se v živé kultuře studované etnoarcheologicky a v mrtvé kultuře studované archeologicky a v jejich důsledném statistickém prověření (Roux 2007). Experimentální archeologie je pak chápána především jako prostředek pro tvorbu srovnávacích sbírek,

protože právě s jejich pomocí je možné lépe pochopit, jak tyto předměty vznikly (*Pelegrin 2007; Tixier et al. 1995; Whittaker 1991*).

V druhé skupině teorií jsou důležité teorie týkající se postdepozičních procesů a distribuce nálezů v ploše. Jedná se o procesy probíhající v ornici působením gravitace, vody, mrazu, zvířat, rostlin a jinými činiteli (*Kuna a kol. 2004, 305; Šamonil – Král – Hort 2010*). Dále do této skupiny patří otázky spojené s metodikou povrchové prospekce, především co se týče viditelnosti a vzorkování v terénu (*Sobotková et al. 2010*). Lze říci, že povrchové sběry jako takové poskytují pouze neúplnou informaci o životě v minulosti (*Vencl 1995*), tato skutečnost vyplývá již ze samotné povahy archeologického bádání (*Neustupný 2007, 23*). Celkově tedy nelze povrchové sběry zahrnout, ale jejich výsledky je vhodné doplnit poznatky získanými jiným typem archeologického výzkumu (*Kuna 1994, 93; Vencl 1995*).

V analytickém typu teorií jsou důležité především ty, které se vážou ke studiu struktury osídlení krajiny. V případě této práce je potřebné zvláště kriticky pohlížet na vstupní data² a předem mít na paměti, že předkládané závěry jsou pouze jednou z mnoha interpretačních možností. Souvisí to s absencí dostatečného množství informací o predepozičních i depozičních procesech a především pak s absencí radiokarbonových nebo jakýchkoliv jiných absolutních dat pro období mezolitu ve studovaném regionu. Data získaná studiem materiálu je potřebné kvantifikovat do prezentovatelné podoby a následně statisticky zpracovat. Kolekce, které byly nalezeny, obvykle představují pouhý vzorek materiálu ze studovaných lokalit. V případě analyzovaného regionu ve východních Čechách se pak jedná o tzv. neúmyslný vzorek (ve smyslu *Orton 2000, 2*). Neúmyslným vzorkem se rozumí výběr, který neučinil badatel na základě stanovených kritérií, ale výběr, který vznikl působením různých faktorů v průběhu času – výsledkem jsou soubory, které jsou zpracovávány. Neúmyslný vzorek, tedy soubory ovlivněné postdepozičními procesy i způsobem získávání archeologického materiálu, byl následně zpracováván celý. Co se týče statistických metod použitých v práci, jedná se především o popis a souhrn informací o souboru, okrajově pak byla k vyhodnocení souboru použita také shluková analýza (*Ellis 2000; Neustupný 2007, 135*).

Ve čtvrté oblasti archeologických teorií se dostáváme na tenký led z faktického hlediska neřešitelných otázek interpretace zjištěných výsledků, jinými slovy interpretace lidského konání, které vedlo k nálezům, jež jsme učinili. Je to ze tří základních otázek, které vedou k pochopení lidského konání (co? jak? proč?), nepochybně ta nejpodstatnější. Z povahy věci nemůže archeologie otázku „proč?“ zodpovědět sama, ale čerpá z jiných společenských věd a zároveň své názory obvykle podepírá statistickými výsledky (*Hodder 1981*). V případě interpretace prezentovaného osídlení jsou teorie čerpány hlavně z krajinné archeologie, okrajově pak také z její postmoderní odnože fenomenologie krajiny (*Tilley 1994, 12*;

² Tady archeologie, resp. humanitní vědy, obecně naráží na problém svobodného lidského jednání, kdy člověk jako objekt výzkumu komplikuje situaci svou schopností myslet a tím vymýšlet nová řešení nastalých situací, improvizovat. Toto zatížení vstupních dat je také základní charakteristikou humanitních věd, čímž jsou vymezeny vůči ostatním oborům a zároveň zásadním způsobem problematizovány jejich výsledky (*Gallay 2011*).

Pauknerová 2012). V této práci není možná, resp. smysluplná analýza jednotlivých lokalit, proto veškerá interpretace probíhá v rovině krajinné archeologie a pohledu na region jako celek. Tento přístup se ve vztahu k materiálu relativně nízké kvality v mezolitické archeologii vyskytuje v mnoha pracích (*Jochim 1998, 223*).

2.1. Vymezení pojmu lokalita

Pojem lokalita je v archeologii zaužívaný, a tak je často vnímán jako něco daného, co není potřeba blíže vymezit. V rámci předkládané práce se může pojem lokality zdát poněkud problematický, proto je jeho vymezení věnována patřičná pozornost.

Archeologický přístup ke krajině je možné rozdělit na dvě základní skupiny. Na jedné straně je to krajina jako místo, v němž se nacházejí lokality (*site*), a potom tzv. non-site nebo off-site přístup ke krajině, kde lokality vymezovány nejsou (*Preston 2012*). Ve své podstatě má patrně blíže k realitě toho, co o pravěké (zvláště pak mezolitické) krajiny víme, off-site pohled (např. *Dunnell 1992; Foley 1981*). Zvláště v případě studia kolekcí z povrchové prospekce je rozlišení prostoru na on-site a off-site velmi nepřesné. Off-site přístup pramení ze skeptického náhledu na pojem lokalita, termín je vnímán jako špatně a neúplně vymezený, přičemž je brán jako něco, co nepostihuje pravěkou realitu, a proto je nutné jej zavrhnout (*Dunnell 1992*). Je dobře využitelný v teoretické archeologii a jeho skepse do velké míry odráží základní rysy archeologického poznání, ale pro práci s materiálem je obvykle používán spíše on-site přístup. Pravěká krajina je chápána jako prostor, kde je možné identifikovat jednotlivé lokality resp. koncentrace nálezů (např. *Zvelebil – Green – Macklin 1992; Jochim 1998, 9*).

Osobně pracuji s on-site přístupem, který je nejběžnějším archeologickým přístupem ke koncentracím artefaktů nalezených povrchovou prospekci. Konkrétní způsob chápání lokalit může mít různé podoby (*Banning 2002; Neustupný 1986*). Ve vztahu ke koncentracím ŠI je většina těchto konceptů obtížně využitelná, resp. lze je využít pouze ve vybraných případech. On-site přístup je ve vztahu ke kolekcím ŠI získaným povrchovou prospekci do jisté míry problematický, přesto je však běžně používán (*Vencl a kol. 2006, 14*). Badatelé obvykle řeší problematičnost on-site přístupu definicí a jednoznačným vymezením pojmu lokalita (např. *Preston 2012; Spikins 1995*).

Problém diskrepance mezi on-site přístupem a realitou archeologického poznání do jisté míry překlenuje koncept tzv. perzistentních míst (*Schlanger 1992; Barton et al. 1995*). Za perzistentní místo je považována lokalita či skupina lokalit, kde jsou v rámci opakovaných prospekci stále získávány nové nálezy (*Schlanger 1992; Preston 2012*). Tento koncept je dobře aplikovatelný na studovaný materiál, proto bude v práci lokalita chápána jako perzistentní místo výskytu nálezů a její další interpretace bude záviset na charakteristikách získaného souboru. Příkladem použití konceptu perzistentních míst při studiu mezolitické krajiny jako celku může být práce z velšské pahorkatiny (*Barton et al. 1995*),

kteřá byla zaměřena na pochopení toho, jak se mezolitičtí lidé v krajině pohybovali a jak ji využívali.

Pod pojmem lokalita rozumím koncentraci nálezů na určitém místě v krajině. Vymezení jednotlivých lokalit je však ve všech případech umělé a je možné, že více lokalit ve skutečnosti představuje jednu a obráceně. V ideálním případě má být lokalita datována co nejpřesněji a také by měla být určena její funkce (např. sídliště, dílna apod.), což však není v rámci prezentovaného souboru vždy možné. Funkce těchto lokalit tak zůstává v úrovni teorií a dohadů, jak je to u povrchových lokalit časté.

Datace materiálu z nestratifikovaných lokalit je vždy problematická (Peev 2009). Lokality lze rozdělit na ty, kde je datace³ souboru zcela nejasná, a na ty, kde je možné s určitou mírou pravděpodobnosti přisoudit některé artefakty jedné nebo více kulturám/obdobím. V ojedinělých případech lze soubory datovat poměrně jednoznačně, ovšem nikdy není možné datovat všechny nalezené artefakty. Cílem je především identifikovat ta místa, kde je doložitelný výskyt mezolitičtých artefaktů, a zjistit jejich společné charakteristiky.

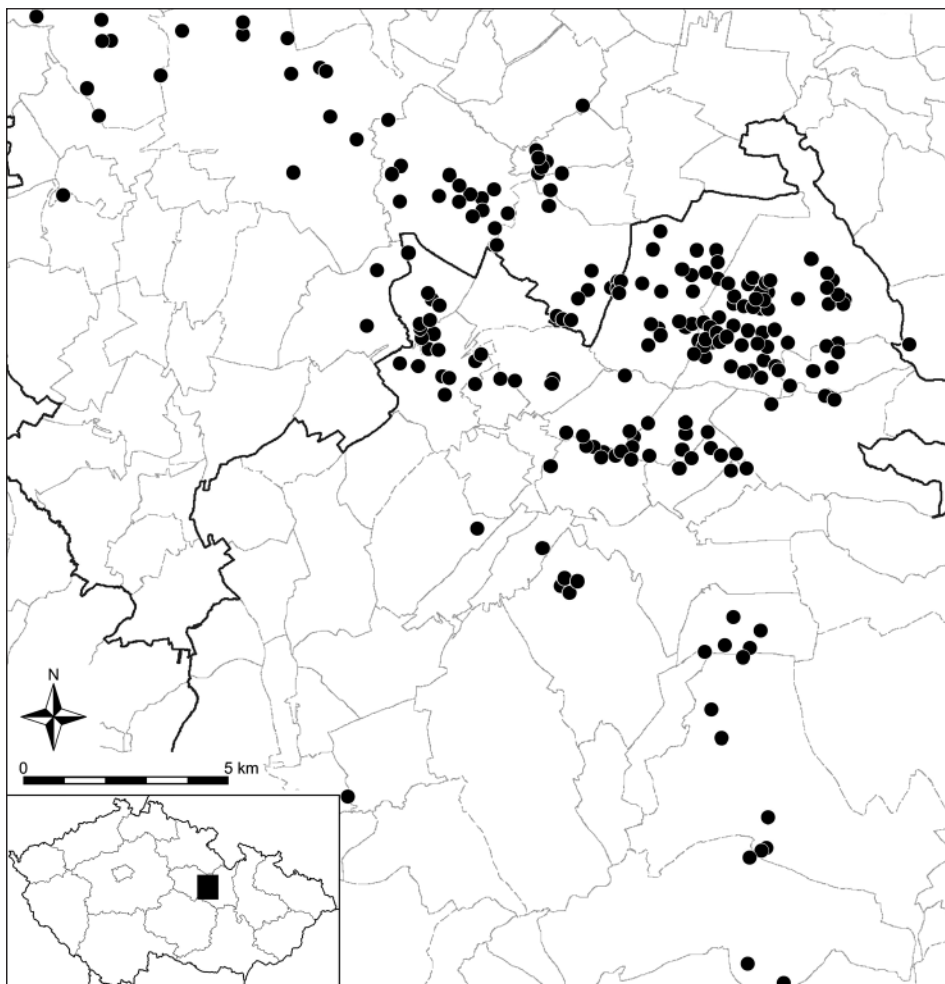
3. Technologický přístup

Technologický přístup, tedy snaha o pochopení způsobu, jakým byly předměty vytvořeny, má svůj původ již v počátcích archeologického bádání, kdy se první archeologové snažili zjistit, k čemu artefakty sloužily a jak byly vyrobeny (Lubbock 1865; Sklenář 1983). Tento přístup se ve vztahu ke studiu ŠI rozvinul zvláště ve Francii a v Anglii, ve středoevropském prostoru zaznívá především v čase romantických počátků, po kterých následuje relativně dlouhá prodleva a do odborné literatury se začíná vracet až poslední dobou. Souvisí to především s propojením praxe a archeologického bádání. V období počátků studia technologických postupů v paleolitu v uvedených zemích totiž ještě existovaly manufaktury na výrobu křesadel (Whittaker 1991).

V rámci technologického studia výroby ŠI je kladen důraz na výskyt konchoidálního lomu (Leakey 1954), díky němuž jsou obvykle štípané artefakty vytvářeny. Právě četný výskyt tohoto lomu je chápán jako základní ukazatel intencionálně vytvořeného souboru (Geribàs – Mezquera – Verguèz 2010; Pelegrin 2005).

Ve francouzské škole je kladen důraz na studium jednotlivých kroků postupu výroby (*chaîne opératoire*; Leroi-Gourhan 1971). Otázky spojené především s postupem výroby artefaktů jsou řešeny důkladným studiem souborů ŠI (např. Mevel 2013). V anglosaském světě je technologické studium silně propojeno se studiem etnoarcheologickým a experimentálním (Magne 1985; Seetah 2011).

³ V případě studovaných souborů se pojmem datace rozumí chronologicko-typologické zařazení předmětů. Jejich následným srovnáním s radiokarbonově datovanými soubory byly tyto kolekce zařazeny do určitého časového rozptylu, kdy přesnost zařazení je možná jen v rovině starší/mladší fáze mezolitu, a to ještě jen u některých souborů. Radiokarbonové datování předpokládá nález intaktní situace, která zatím v rámci studovaného regionu zjištěna nebyla.

Obr. 1. Rozmístění mezolitických lokalit v okolí Vysokého Mýta (okresy Ústí nad Orlicí a Svítavy). Hranice okresů jsou vyznačeny silnějšími liniemi, hranice katastrů slabšími.

Počáteční impulzy, které vedly ke studiu způsobu výroby ŠI, jsou patrné již u badatelů 19. století (*Evans 1860; 1872; Lamdin-Whymark 2009*). V 1. polovině 20. století pak dochází ke značnému odchylení od takových náhledů a archeologie slouží především politickým účelům. V případě paleolitu a mezolitu byla tato období využívána hlavně marxistickou ideologií, důraz byl kladen především na celkovou primitivnost těchto období. Do popředí vystupovala jako období zaostalého způsobu života, z něhož se společnost postupně vypracovala na vyšší úroveň (např. *Gilman 1984*). Snaha pochopit materiální kulturu tehdejších lidí byla v pozadí odborného zájmu, a tak k prohloubení problematiky studia výroby ŠI znovu dochází až ve 2. polovině 20. století zásluhou F. Bordes a A. Leroi-Gourhana (*Bordes 1961*;

Bordes – Crabtree 1969; Leroi-Gourhan 1964; 1971). Jejich žák J. Tixier následně stabilizoval používanou terminologii (*Tixier et al. 1995*) a jeho žáci prohlubují studium v různých směrech (např. *Pelegrin 2003; Boěda et al. 2012*).

Z charakteru studovaného souboru plyne, že odpověď na otázku po funkci studovaných artefaktů nemůže vycházet pouze přímo z oněch souborů, ale jediné z paralel s jinými soubory. Otázka po postupu výroby studovaných předmětů je částečně řešitelná. Cílem technologické analýzy souborů z východních Čech je zjistit, jakým způsobem byly vyrobeny, a pak se zaměřit na vztahy mezi jednotlivými lokalitami.

V případě technologického přístupu je potřebné nejprve identifikovat použité postupy (*chaînes opératoires*) a následně podle tohoto klíče soubor roztřídit. Dále je nutné pokusit se identifikovat použitou techniku, přičemž napomáhá především srovnání s experimentálně vyrobenými soubory, kde je předem známa použitá technologie.

4. Metodika získávání materiálu

V předkládané práci jsou prezentovány pouze soubory z nestratifikovaných lokalit, přičemž i v rámci těchto lokalit byl materiál získán různým způsobem. Stratigrafie všech lokalit byla výrazně narušena postdepozičními procesy. Zatím nebyla zjištěna žádná poloha, kde by se materiál nacházel v primární pozici. V minulosti byl sběrový materiál opomíjen pro jeho nižší informační hodnotu. V současném bádání jsou spíše hledány způsoby, jak z něj získané poznatky zařadit do celkového rámce bádání.

Rozdíly mezi jednotlivými lokalitami jsou výrazné i ve vztahu k počtu nálezů a celkové „kvalitě“ souboru. Z hlediska počtu nálezů byly zjištěny jak ojedinělé nálezy, tak i naleziště, která poskytla přes 1000 kusů ŠI. Důležité je dělení na lokality, kde bylo nalezeno čistě mezolitické osídlení, resp. je toto zařazení vysoce pravděpodobné, a na ty, kde je identifikováno více archeologických kultur.

Práce vychází ze zpracování staršího materiálu i z nově získaného. Metodika sběrů se v průběhu času, kdy vznikal soubor, výrazně změnila. Nejprve probíhala rekognoskace terénu spojená s prvotním vyhledáváním lokalit. Prospekce probíhala jen v zemědělsky obdělávaných polohách. V 80. a 90. letech 20. století byla poloha lokalit zakreslována do map, ovšem často až delší dobu po objevení naleziště. Postupně se přešlo na zaznamenávání koncentrací artefaktů pomocí GPS, až konečně došlo také na systematické sběry a mikrosondáže. Systematické sběry probíhaly v polygonech, jejichž zaměřování probíhalo pomocí přístrojů GPS Trimble, s přesností v řádech desítek cm. Jak mikrosondáže, tak i systematické povrchové sběry měly vést k zmožení materiálu i plošnému vymezení lokalit. V jednom případě (Vlčkov, nal. 1c) pak byla odkryta sonda o ploše 9 m². V případě tohoto odkryvu bylo cílem pokusit se získat materiál pro přírodovědnou dataci, což se zatím nezdařilo. Přesto tyto sondy přispěly k lepšímu pochopení a upřesnění stratigrafie na lokalitě.

5. Rámcová charakteristika ŠI z Vysokomýtska

Všechny soubory ŠI z Vysokomýtska pocházejí z nestratifikovaných lokalit. Celkově bylo z regionu získáno téměř 20 000 kusů ŠI, a to z několika stovek různých lokalit (tab. 1). Z těchto však jen několik desítek poskytlo řádově stovky nálezů a pouze ve čtyřech případech (Horní Sloupnice, nal. 2; Horní Sloupnice, nal. 20b; Pekla, nal. 1; Vlčkov, nal. 1c) je nálezů více než 1000. Zdaleka ne na všech zkoumaných katastrálních územích byly zjištěny pozůstatky po činnosti pravěkého člověka, na celkem 45 % z nich nebyly získány žádné nálezy. Mezolitické osídlení bylo zjištěno na 68 katastrálních územích, což je 47 % zkoumaných katastrů (tab. 1). V regionu převažují ojedinělé nálezy a lokality s řádově desítkami kusů ŠI. Početnější soubory jsou obvykle zařaditelné do období mezolitu, zatímco u menších kolekcí je datace často nejistá – především z toho důvodu, že místní surovina – modrošedý spongolit typu Ústí nad Orlicí – byla používána v průběhu celého pravěku, pravděpodobně až do novověku. Proto je důležité také srovnání mezolitické struktury osídlení s osídlením v jiných obdobích. Bez příměsi jiných pravěkých kultur je přibližně 67 % lokalit, kde bylo zjištěn mezolitický materiál.

Katastrální území	Okres	Mezolitické lokality	Celkový počet pravěkých lokalit na kat. území	Celkový počet kusů ŠI
Benátky	Svitavy	5	10	20
Biskupice	Svitavy	1	?	1
Bohuňovice	Svitavy	6	11	302
Brteč	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Bučina	Ústí nad Orlicí	0	2	0
Budislav	Svitavy	0	1	?
Cerekvice nad Loučnou	Svitavy	12	17	327
České Heřmanice	Ústí nad Orlicí	17	21	496
Čistá	Svitavy	11	13	540
Damníkov	Ústí nad Orlicí	6	7	681
Desná	Svitavy	1	3	15
Dolní Sloupnice	Ústí nad Orlicí	35	40	186
Dolní Újezd	Svitavy	4	9	58
Domoradice	Ústí nad Orlicí	0	4	2
Dvořisko	Ústí nad Orlicí	0	3	0
Džbánov	Ústí nad Orlicí	1	0	1
Horky	Svitavy	1	1	1
Horní Sloupnice	Ústí nad Orlicí	139	153	8824
Horní Újezd	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Hradec nad Svitavou	Svitavy	1	1	142
Hrušová	Ústí nad Orlicí	1	7	8
Chmelík	Svitavy	0	1	1
Chotěnov	Svitavy	0	1	0
Chotěšiny	Ústí nad Orlicí	4	4	853

Katastrální území	Okres	Mezolitické lokality	Celkový počet pravěkých lokalit na kat. území	Celkový počet kusů ŠI
Jarošov	Svitavy	0	0	0
Janov	Svitavy	0	0	0
Javorníček	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Javorník	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Kaliště	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Karle	Svitavy	0	1	0
Kornice	Svitavy	16	22	271
Kozlov	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Květná	Svitavy	0	1	0
Lány	Svitavy	4	4	22
Lažany	Svitavy	0	0	0
Lezník	Svitavy	0	0	0
Lhůta	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Libecina	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Litomyšl	Svitavy	2	5	7
Lubná	Svitavy	0	1	0
Makov	Svitavy	0	1	0
Městečko Trnávka	Svitavy	1	3	1
Mladočov	Svitavy	0	5	10
Morašice	Svitavy	0	3	0
Nedošín	Svitavy	15	18	378
Němčice	Ústí nad Orlicí	6	9	79
Nořín	Ústí nad Orlicí	0	2	0
Nová Sídla	Svitavy	1	1	1
Nová Ves u Litomyšle	Svitavy	0	0	0
Osík	Svitavy	6	10	19
Pazucha	Svitavy	0	1	0
Pekla	Svitavy	17	24	1585
Pohodlí	Svitavy	0	0	0
Pohora	Svitavy	0	0	0
Poříčí	Svitavy	0	1	0
Pustina	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Řídký	Svitavy	1	2	5
Říkovice	Svitavy	1	1	1
Sebranice	Svitavy	0	1	?
Sedlec	Ústí nad Orlicí	0	6	0
Sedliště	Svitavy	4	8	14
Strakov	Svitavy	0	0	0
Střihanov	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Suchá Lhota	Svitavy	0	0	0
Svařeň	Ústí nad Orlicí	1	2	13
Svinná	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Svitavy	Svitavy	1	1	1
Široký Důl	Svitavy	0	0	0

Katastrální území	Okres	Mezolitické lokality	Celkový počet pravěkých lokalit na kat. území	Celkový počet kusů ŠI
Tisová	Ústí nad Orlicí	30	35	561
Trstěnice	Svitavy	8	12	22
Tržek	Svitavy	1	1	10
Újezdec	Svitavy	0	1	0
Vanice	Ústí nad Orlicí	0	1	0
Vidlatá Seč	Svitavy	0	0	0
Vlčkov	Ústí nad Orlicí	9	9	3366
Voděradý	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Vraclav	Ústí nad Orlicí	4	16	45
Vračovice	Ústí nad Orlicí	6	6	125
Vysoké Mýto	Ústí nad Orlicí	6	33	75
Zádolí	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Záhrad'	Svitavy	1	1	10
Zálší	Ústí nad Orlicí	1	1	2
Zhoř	Ústí nad Orlicí	0	0	0
Celkem		387	558	19081

Tab. 1. Zkoumaná katastrální území s počtem nalezených lokalit.

Co z hlediska interpretace a archeologických teorií můžeme říci ke studovaným souborům? Ohledně predepozičních a depozičních procesů je z charakteru souboru zjevné, že se v případě početnějších lokalit jedná o koncentrace, kde byla kamenná surovina štípána přímo na místě. Dokládá to přítomnost jader i výrobního odpadu. Zvláště důležité jsou kusy dokládající úpravu jádra, jako jsou vodící čepele a čepele z hrany jádra (vzniklé odražením hrany mezi těžní a úderovou plochou). Dále získaný materiál vypovídá o tom, že se nejednalo jen o místo výroby, ale vzhledem k přítomnosti nástrojů na lokalitách tam lidé patrně i nějakou dobu tábořili. Lze tak usuzovat hlavně v případě nalezišť, kde je přítomné větší množství předmětů s užitkovou retuší.

Co se týče surovinového spektra, byla jednoznačně preferována místní surovina, modrošedý spongolit typu Ústí nad Orlicí, který tvoří přes 90 % celkového počtu artefaktů v souboru. Vzhledem k nízké kvalitě této suroviny (Vencl 1990) byla pro výrobu čepelí patrně surovina před štípáním upravována zahříváním kvůli zvýšení homogenity. Lesky způsobené tímto typem úpravy byly pozorovány na materiálu z několika koncentrací, zatím však pouze makroskopicky, což bude ještě nutné dále prověřit.

K prostorové organizaci lokalit a depozičním procesům nelze vzhledem k intenzivním postdepozičním procesům říci mnoho. Do určité míry lze odlišit ty polohy, kde pravděpodobně probíhala výroba ŠI, od nalezišť, kde ji doložit nelze. Jedním z indikátorů výroby ŠI na lokalitě jsou jádra, ta však výrobu přímo nedokládají, produkty úpravy jader a specifický výrobní odpad (např. outrepassé, čepel z hrany jádra, vodící čepel, tableta, rydlová tříška apod.) však ano. Takové

předměty lze identifikovat přibližně na 10 % všech nalezišť. Dále štípání přímo v místě mohou indikovat dekortikační úštěpy. Kusy s kůrou jsou přítomny na asi $\frac{3}{4}$ nalezišť, nicméně dekortikační kusy, které indikují tvorbu ŠI v místě, se vyskytují na asi $\frac{1}{4}$ nalezišť.

Postdepoziční procesy na lokalitách byly značně různorodé. Plochy s nálezy masivně zasáhla orba, zvláště ta hluboká. Původní organizaci osídlených míst proto není možné identifikovat, vzhledem k tomu, jak zásadní může být pohyb artefaktů v ornici (např. *Kuna 1994, 33–35; Vencl 1995*). Proto bylo jedním z cílů další prospekce pokusit se najít intaktní vrstvy, což se zatím nepodařilo. To je časté nejen ve studovaném regionu, ale ve (východních) Čechách obecně (např. *Vencl 1991b*). Všechny lokality byly navštěvovány opakovaně, část z nich byla prosbírána i systematicky, dle metodiky použité např. v práci A. Sobotkové et al. (2010). Celkově se ukázalo, že výsledky sběrů jak původních, tak systematických se shodují, tudíž je vymezení lokalit i v původní dokumentaci poměrně přesné. Viditelnost nálezů v ploše je ovlivňována mnoha faktory. Ukázalo se, že zaseté plodiny, kamenitost, vlhkost terénu i náročnost pohybu v terénu ovlivňují hlavně počet získaných nálezů, vymezení velikosti koncentrace však viditelnost nijak výrazněji neovlivnila.

Analytické zpracování celého regionu ještě nebylo ukončeno. Část výsledků zpracovaných v diplomové práci autorky nebo v rámci dílčích projektů byla publikována již dříve (*Čuláková 2012; 2013*). Celkově lze říci, že trendy se v rámci jednotlivých kolekcí příliš nemění. Dominantní surovinou je místní modrošedý spongolit typu Ústí nad Orlicí, jsou ovšem zastoupeny i desítky dalších druhů surovin (tab. 2). Právě surovinové spektrum souboru spolu s použitou technologií výroby jsou nejperspektivnější roviny studia ŠI z povrchové prospekce Vysokomýtska. Jednoznačně však lze do období mezolitu zařadit pouze místní surovinu. Všechny mikrolity⁴ jsou totiž vyrobeny z modrošedého spongolitu typu Ústí nad Orlicí, velmi nekvalitní suroviny (*Vencl 1990*). Nicméně z hlediska technologických postupů se zdá, že je možné do období mezolitu řadit i některé exotičtější suroviny, např. obsidián. Zlomkovitě se vyskytují také siliticity z Bavorska. U mnoha surovin je datace velmi nejistá. I přes to je z hlediska vyskytujících se surovin patrná vazba spíše směrem na východ, pestrá je škála surovin pocházejících z Moravy (rohovec typu Krumlovský les, variety 1, 2; rohovec typu Olomučany, rohovec typu Stránská skála) a dalších oblastí (radiolarit z Vlárského průsmyku, obsidián, radiolarit typu Szentgál z pohoří Bakony). Importované suroviny ze západu jsou přítomny také (tab. 2), ale v menší míře.

⁴ Mikrolit je retušovaným artefaktem, který se hojně vyskytuje v období mezolitu. Často se jedná o zlomek čepele vyrobený technikou mikrorydla (microburin), což je doloženo také pro oblast Vysokomýtska. Retušovány jsou minimálně dvě jeho strany. Tyto předměty jsou drobotvaré a tvarově standardizované (*Tixier et al. 1995*).

Druh suroviny	Zastoupení v souboru (počet)	Vzdálenost od regionu (km)
Modrošedý spongolit typu Ústí nad Orlicí	13175	lokální surovina
Silicit glacienních sedimentů	1242	do 100 km
Přepálené silicity	244	do 100 km
Křemen	184	lokální surovina
Spongolit, Bořitovsko	109	60 km
Rohovec, typ Olomučany	72	75 km
Křišťál	58	50 km
Krakovská jura	50	250 km
Rohovec, typ Krumlovský les	40	100 km
Rohovec, typ Stránská skála	26	90 km
Křemenec neurčeno	23	?
Radiolarit, typ Vlára	10	160 km
Achát	9	do 100 km
Chalcedonová hmota	9	lokální surovina?
Jaspis	7	70 km
Plattensilex	6	400 km
Radiolarit, typ Szentgál	5	340 km
Rohovcová brekcie	5	100 km
Křemenec, typ Bečov	4	150 km
Křemičité zvětraliny	4	?
Radiolarit neurčeno	3	?
Křemenec, typ Tušimice	3	160 km
Čokoládový silicit	3	320 km
Obsidián	2	400 km
Zkamenělé dřevo	2	lokální surovina?
Rohovec	2	?
Ortenburská jura	1	270 km
Porcelanit	1	30 km
Citrin/záhněda	1	?
Petrosilex	1	?

Tab. 2. Druhy surovin zastoupené v rámci zjištěných lokalit.

Technologické hledisko je důležitou pomůckou při rozlišování homogenity souborů. V případě souborů z povrchové prospekce pomáhá rozlišit množství použitých výrobních postupů (*chaînes opératoires*; *Leroi-Gourhan 1964*). Srovnáním se soubory stratifikovanými pak lze usuzovat na použité výrobní postupy typické pro určité období. V souladu se situací, která se obvykle vyskytuje v evropském prostoru, převládá také v případě mezolitických souborů z Vysokomýtska použití měkkého kamene pro odbíjení čepelí. Prakticky na všech lokalitách se dá pozorovat kombinace úštěpové a čepelové techniky. Cílovým produktem byly patrně především čepelky, ale vzhledem k limitům místní suroviny byly retušovány také úštěpy. Čepelky byly děleny technikou mikrorydla na zlomky, které byly

dále retušovány do podoby mikrolitů. Tento postup je pouze jedním z mnoha, ale celkově je v souboru nejlépe pozorovatelný. Vedle měkkého kamene bylo užíváno také tvrdého otloukače, organického otloukače i prostředníku, indicie jsou i pro použití těžby tlakem. Tyto charakteristiky se týkají místní suroviny, u ostatních použitých surovin je jejich výskyt spíše zlomkovitý a přesná podoba postupu výroby zatím není rekonstruovatelná.

V rámci jednotlivých lokalit lze na základě studia ŠI identifikovat některé koncentrace, kde je četný výskyt jader a výrobního odpadu, ne však už hotových produktů (např. Horní Sloupnice 59). Proto se lze domnívat, že se jednalo o dílny. Na straně druhé jsou lokality, kde jsou kromě odpadu a jader přítomny také nástroje, tyto snad lze označit za tábořiště (např. Horní Sloupnice 20b, Vlčkov 1c). Celkově byl pravděpodobně tento region navštěvován skupinami mezolitiků v dlouhém časovém úseku, jak nasvědčuje přítomnost různých typů mikrolitů. Vzhledem k nízké kvalitě používané suroviny se domnívám, že se jednalo o místo dlouhodobějšího táboření, a proto bylo potřeba užívat také místní méně kvalitní surovinu, jejíž vlastnosti byly před štípáním zlepšovány zahříváním.

6. Závěr

Vzhledem k nastíněným teoretickým východiskům lze říci, že i když povrchové kolekce mnoho nevyprávějí o lokalitách jako takových (jejich struktuře a organizaci), mohou prozradit značné množství informací o osídlení vybraného regionu – jednak skladbou souborů, jednak polohami, které byly osídleny. Celková uniformita nebo pestrost obojího pak může ukázat mnohé. V případě regionu Vysokomýtska lze zjednodušeně říci, že lidé obývali širokou škálu různých poloh a vzhledem k surovinové skladbě nejspíš putovali z různých směrů.

Velký podíl na poznatcích o regionu Vysokomýtska má pravděpodobně především dlouhodobá prospekce specialistů na štípanou industrii. Dále je ze způsobu využití místní suroviny i způsobu pohybu po krajině patrná vysoká adaptabilita mezolitických lidí. Je pravděpodobné, že jejich preference nebyly zásadněji limitovány přírodním prostředím, ale jejich volby byly výrazně ovlivněny kulturně. Mezolitičtí lovci a sběrači byly schopni efektivně využít i méně kvalitní kamenné suroviny. V rámci Čech byly schopni se vyrovnat s libovolnými přírodními podmínkami. Právě v této schopnosti osídlit libovolnou krajinu a žít v ní je možné spatřovat kořeny usedlého způsobu života, který se ve společnosti prosadil později.

Literatura

- Banning, E. B. 2002: Archaeological survey. New York.*
Barton, R. N. E. – Berridge, P. J. – Walker, M. J. C. – Bevins, R. E. 1995: Persistent Places in the Mesolithic Landscape: An Example from the Black Mountain Uplands of South Wales, Proceedings of the Prehistoric Society 61, 81–116.
Binford, L. 1982: The Archaeology of Place, Journal of Anthropological Archaeology 1, 5–31.

- Boeda, E. – Hou, Y. M. – Forestier, H. – Sarel, J. – Wang, H. M. 2012:* Levallois and non-Levallois blade production at Shuidonggou in Ningxia, North China, *Quaternary International* 295, 191–203.
- Bordes, F. 1961:* Typologie du Paléolithique ancien et moyen. Bordeaux.
- Bordes, F. – Crabtree, D. E. 1969:* The Corbiac blade technique and other experiments. Idaho.
- Čuláková, K. 2012:* Osídlení Sloupnicka před příchodem zemědělců, *Orlické hory a Podorlicko* 18, 31–58.
- Čuláková, K. 2013:* Výzkum mezolitického osídlení na k. ú. Vlčkov (okr. Svitavy) v roce 2011, *Archeologie východních Čech* 3, 5–15.
- Dunnell, R. C. 1992:* The Notion Site. In: *Rosignol, J. – Wandsnider, L. (eds.), Space, Time, and Archaeological Landscapes.* New York, 21–41
- Ellis, L. 2000:* *Archaeological method and theory.* London.
- Evans, J. 1860:* On the occurrence of flint implements in undisturbed beds of gravel, sand and clay, *Archaeologia* 38, 280–307.
- Evans, J. 1872:* *The Ancient Stone Implements, Weapons and Ornaments of Great Britain.* London.
- Foley, R. 1981:* Off-site archaeology: an alternative approach for the short-sited. In: *Hodder, I. – Isaac, G. – Hammond, N. (eds.), Pattern of the past.* London, 157–183.
- Fowler, P. J. 1977:* *Approaches to archaeology.* London.
- Franzeová, D. 2010:* Osídlení pozdního paleolitu a mezolitu v Čechách. Plzeň (magisterská diplomová práce, Katedra archeologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni).
- Gallay, A. 2011:* *Pour une ethnoarchéologie théorique.* Paris.
- Geribàs, N. – Mosquera, M. – Vergès, J. M. 2010:* What novice knappers have to learn to become expert stone toolmakers, *Journal of Archaeological Science* 37, 2857–2870.
- Gilman, A. 1984:* Explaining the Upper Palaeolithic Revolution. In: *Spriggs, M. (ed.), Marxist Perspectives in Archaeology.* Cambridge, 115–126.
- Grøn, O. – Kuznetsov, O. 2003:* Ethno-archaeology among Evenkian forest hunters. Preliminary results and a different approach to reality! In: *Larsson, L. – Kindgren, H. – Knutsson, K. – Loeffler, D. – Åkerlund, A. (eds.), Mesolithic on the Move.* Oxford, 216–221.
- Hodder, I. 1981:* Towards a mature archaeology. In: *Hodder, I. – Isaac, G. – Hammond, N. (eds.), Pattern of the past.* London, 1–13.
- Isaac, G. L. 1981:* Stone Age Visiting Cards: Approaches to Study of Early Hominid Behaviour, *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* 292, 177–188.
- Jochim, M. 1998:* *A Hunter-Gatherer Landscape.* London.
- Kuna, M. 1994:* Archeologický průzkum povrchovými sběry. Praha.
- Kuna, M. a kol. 2004:* *Nedestruktivní archeologie.* Praha.
- Lamdin-Whymark, H. 2009:* Sir John Evans: Experimental flint knapping and the origins of lithic research, *Lithics* 30, 45–52.
- Leakey, L. S. B. 1954:* Working stone, bone, and wood. In: *Singer, Ch. – Holmyard, E. J. – Hall, A. R. (eds.), A History of Technology.* Oxford, 128–143.
- Leroi-Gourhan, A. 1964:* *Technique et langage.* Paris.
- Leroi-Gourhan, A. 1971:* *L’homme et la matière.* Paris.
- Lubbock, J. 1865:* *Pre-historic times.* London.
- Magne, M. P. R. 1985:* Lithics and livelihood: stone tool technologies of central and southern interior British Columbia. Ottawa.
- Meiklejohn, Ch. – Petersen, E. B. – Babb, J. 2009:* From single graves to the cemeteries: an initial look at chronology in Mesolithic burial practice. In: *Woodman, P. – Wren, G. – Schulting, R. – McCartan, S. (eds.), Mesolithic Horizons.* Oxford, 639–649.
- Mevel, L. 2013:* Les premières sociétés aziliennes: nouvelle lecture de la genèse du phénomène d’azilianisation dans les Alpes du Nord à partir des deux niveaux d’occupation de l’abri de La Fru (Saint-Christophe-la-Grotte, Savoie), *Bulletin de la Société préhistorique française* 110/4, 657–690.
- Neustupný, E. 1986:* Sidelní areály pravěkých zemědělců, *Památky archeologické* LXXVII, 226–234.

- Neustupný, E. 2007:* Metoda archeologie. Plzeň.
- Orton, C. 2000:* Sampling in Archaeology. Cambridge.
- Pauknerová, K. 2012:* Fenomenologický výzkum archeologické lokality, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M 17, 141–150.
- Peev, P. I. 2009:* The Neolithisation of the Eastern Balkan Peninsula and fluctuations of the Black Sea level, *Quaternary International* 197, 87–92.
- Pelegrin, J. 2002:* Principes de la reconnaissance des méthodes et techniques de taille. In: Chabot, J. (ed.), *Tell'Atij, Tell Gueda: Industrie lithique; Analyse technologique et fonctionnelle. Cahiers d'archéologie du CELAT* 13, Série archéométrie 3. Québec, 215–226.
- Pelegrin, J. 2003:* Blade making techniques from the Old World: insights and applications to Mesoamerican obsidian lithic technology. In: Hirth, K. (ed.), *Experimentation and Interpretation in Mesoamerican Lithic Technology*. Salt Lake City, 55–71.
- Pelegrin, J. 2005:* Remarks about archaeological techniques and methods of knapping: elements of a cognitive approach to stone knapping. In: Roux V. – Bril, B. (eds.), *Stone knapping: the necessary condition for a uniquely hominid behaviour*. Mac Donald Institute monograph series. Cambridge, 23–33.
- Pelegrin, J. 2007:* Réflexions sur la notion de spécialiste dans la taille de la pierre au Paléolithique. In: Desbrosses, R. – Thévenin, A. (eds.), *Des grottes de Châtelperron au Musée des Antiquités nationales: hommages à Henri Delporte*. Paris, 315–318.
- Preston, P. R. 2012:* Lithics to landscapes: hunter-gatherer tool use, resource exploitation and mobility during the Mesolithic of the central Pennines, England. Oxford (dizertační práce, Institute of Archaeology, University of Oxford; uloženo v Bodleian Library).
- Roux, V. 2007:* Ethnoarchaeology: A Non Historical Science of Reference Necessary for Interpreting the Past, *Journal of Archaeological Method and Theory* 14/2, 153–178.
- Rozoy, J.-G. 1995:* Le mode de vie au Mésolithique. In: Bintz, P. – Thévenin, A. (eds.), *L'Europe des derniers chasseurs*. Paris, 39–51.
- Seetah, K. 2011:* Modern analogy, cultural theory and experimental replication: a merging point at the cutting edge of archaeology, *World Archaeology* 40/1, 135–150.
- Schlanger, S. H. 1992:* Recognizing Persistent Places in Anasazi Settlement Systems. In: Rossignol, J. – Wandsnider, L. (eds.), *Space, Time, and Archaeological Landscapes*. New York, 91–112.
- Sklenář, K. 1983:* Archaeology in Central Europe: The First 500 Years. New York.
- Sobotková, A. – Ross, S. – Nehržov, G. – Weissová, B. 2010:* Tundzha Regional Archaeological Project Kazanluk Survey: Preliminary Report. Spring 2009 and 2010, *Studia Hercynia* 14, 56–66.
- Spikins, P. 1995:* Virtual landscapes: GIS and lithic scatters. In: Schoffield, J. (ed.), *Lithics in context*. London, 95–104.
- Svoboda, J. A. (ed.) 2003:* Mezolit severních Čech. Brno.
- Svoboda, J. A. – Sázellová, S. – Kosintsev, P. A. – Jankovská, V. – Holub, M. 2011:* Resources and spatial analysis at actual Nenets campsites: Ethnoarchaeological implications, *Journal of Anthropological Archaeology* 30, 30–43.
- Šamonil, P. – Král, K. – Hort, L. 2010:* The role of tree uprooting in soil formation: A critical literature review, *Geoderma* 157, 65–79.
- Šída, P. – Pokorný, P. – Kuneš, P. – Chvojka, O. 2008:* Mezolitické osídlení bývalého jezera Švarcenberk (jižní Čechy) v kontextu vývoje přírodního prostředí. In: Beneš, J. – Pokorný, P. (eds.), *Bioarcheologie v České republice. České Budějovice*, 145–176.
- Tilley, C. 1994:* A Phenomenology of the Landscape: places, paths and monuments. London.
- Tixier, J. – Inizian, M. L. – Reduron, M. – Roche, H. 1995:* Technologie de la pierre taillée. Meudon.
- Vencl, S. 1990:* K současnému stavu poznání kamenných surovin mezolitu, *Archeologické rozhledy XLII*, 233–243.
- Vencl, S. 1991a:* On the importance of spatio-temporal differences in the intensity of Palaeolithic and Mesolithic settlement in Central Europe, *Antiquity* 65, 308–317.
- Vencl, S. 1991b:* Mezolitické tábořiště v Hřibojedech, okr. Trutnov, *Archeologické rozhledy XLIII*, 3–28.

- Vencl, S. 1995:* K otázce věrohodnosti svědectví povrchových průzkumů, *Archeologické rozhledy* XLVII, 11–57.
- Vencl, S. a kol. 2006:* Nejstarší osídlení jižních Čech. Paleolit a mesolit. Praha.
- Vencl, S. (ed.) 2007:* Archeologie pravěkých Čech, díl 2. Paleolit a mezolit. Praha.
- Welinder, S. 1998:* Pre-Neolithic Farming in the Scandinavian Peninsula. In: Zvelebil, M. – Domanška, L. – Dennel, R. (eds.), *Harvesting the Sea, Farming the Forest*. Sheffield, 165–174.
- Whittaker, J. C. 1991:* *Flintknapping: making and understanding flint tools*. Austin.
- Zvelebil, M. – Green, S. W. – Macklin, M. G. 1992:* Archaeological Landscapes, Lithic Scatters, and Human Behavior. In: Rossignol, J. – Wandsnider, L. (eds.), *Space, Time, and Archaeological Landscapes*. New York, 193–226.

THEORETICAL BACKGROUND TO RESEARCH INTO A MESOLITHIC SETTLEMENT IN THE VYSOKÉ MÝTO REGION

The paper deals with the main groups of theoretical concepts involved in research into Mesolithic finds, with particular reference to finds from the Vysoké Mýto Region (Eastern Bohemia). This theoretical base can be divided into four main areas: 1) pre-depositional and depositional theories concerning the life of an artefact and its being discharged from living culture – this area comprises a part of ethno-archaeological and experimental knowledge and above all the study of chipped lithics from the view of technology; 2) post-depositional theories and theories of regaining an artefact, which concern the movement of artefacts within the topsoil and the theoretical concepts associated with surface survey, sampling, visibility and their impact on the survey results; 3) analytical theories concerning identification of the structure of the data obtained and subsequent analyses, mainly of a statistical kind; 4) interpretational theories, again involving ethno-archaeological and experimental factors.

In the context of this study, the landscape is approached as an artefact, according to the perspective of landscape archaeology. What is important with regard to the character of the collection analyzed is the definition of a site, which is considered as a concentration of finds at a certain place on the landscape. Working with the assemblage has mainly involved a technological approach, which often indicated the presumed age of the collection. This approach enabled the manufacturing procedures used to be identified. It turned out that in the Vysoké Mýto Region, similarly to other regions of Europe, the production of blades/bladelets from soft stone predominated, but sometimes flakes are also retouched. Blades/bladelets were divided into shorter segments using the microburin technique, and these fragments were trimmed to produce microliths.

The assemblages are dominated by a low-quality local raw material – bluish-grey spongolite of the Ústí nad Orlicí type –, whose natural characteristics were improved by the material being heated before chipping. In multicultural localities, the technological aspect has also helped us to distinguish material from different periods. The analysis of chipped stone industry was instrumental in understanding the activities which took place at various localities. Of importance was the identification of sites where chipped lithics were produced. In general, the assemblages are characterised by a relatively wide spectrum of various raw materials from several neighbouring European regions, some of them as much as 300 km away. The raw materials imported indicate contacts to the east: a wide range of raw materials come from Poland and Moravia, and raw materials from Slovakia and Hungary are also present.

Viewed generally, the assemblages provide evidence of Mesolithic settlement in the region under review, even though the interpretation of individual sites is not always possible. This settlement, which was probably repeated, shows how well humans adapted to Holocene climatic conditions and testifies to the fact that they were able to settle down and take advantage of a varied range of landscape types. The localities are scattered over the landscape at various places in a relatively

high number. The way landscape was used in the Mesolithic period represents a sort of prelude to sedentarism in the following prehistoric periods, when humans developed their relationship to the environments in which they lived and gradually began to modify them. The paper tries to illustrate in which directions chipped stone industry can contribute to an understanding of how landscape was used in the Mesolithic. Applying a technological approach can clarify the chronological classification of several problematic collections, but can also help us to understand the ways individual localities were used. Of particular importance with the Vysoké Mýto Region is the varied spectrum of raw materials, even of low quality ones, from which Mesolithic chipped lithics were produced.

Fig. 1. Positions of Mesolithic sites in the surroundings of the town of Vyské Mýto (Eastern Bohemia, Ústí nad Orlicí District and Svitavy District). District borders are marked with thicker lines, borders of the cadastral districts with thinner ones.

Tab. 1. Cadastral districts under review with numbers of Mesolithic localities found.

Tab. 2. Types of raw materials of Mesolithic chipped stone industry by individual localities.

Mgr. et Mgr. Katarína Čuláková
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
Letenská 4, 118 04 Praha 1
culakova@arup.cas.cz